

Trots många om och män

- Kvinnor som jagar älg

In spite of many obstacles

- Women as moose hunters

Ylva Jonsson

Trots många om och män - Kvinnor som jagar älg

In spite of many obstacles
- Women as moose hunters

Ylva Jonsson

Handledare: Johanna Bergman Lodin, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Biträdande handledare: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2014

Omslagsbild: På älgpass. Foto: Jan Erik Jonsson. Med tillstånd från fotografen.

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: genus, älgjakt, normer

**Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences**

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Kvinnor som jagar älg är en stadigt växande grupp i Sverige. Ändå är älgjakt fortfarande en aktivitet som utövas av en övervägande majoritet män. Med utgångspunkt i att en jämställd jägarkår är en viktig del i arbetet för en jämställd landsbygd är det relevant att undersöka hur de kvinnor som deltar i älgjakt upplever aktiviteten.

Hur är det att som kvinna delta i älgjakt och vara medlem i ett älgjaktlag? Det är den övergripande fråga som denna uppsats i ämnet landsbygdsutveckling ämnar besvara. För att uppnå detta görs en kvalitativ intervjuundersökning med fem älgjagande kvinnor i Vilhelmina kommun, Västerbotten. Intervjuszvaren tolkas och analyseras med fokus på vilka normer och praktiker informanterna ger uttryck för. Resultatet visar att kvinnorna känner sig bekväma och trygga med sitt deltagande i jakten men att de upplever vissa hinder för att utöva jakt i kombination med att leva upp till genusnormer.

Nyckelord: Genus, älgjakt, jaktlag, normer, praktiker

Abstract

The number of moose hunting women in Sweden is constantly increasing. Yet, the activity is still practiced by a majority of men. With the point of departure that equality in hunting teams is an important part of equality in the rural areas in general, it is relevant to study the experiences from women that participate in moose hunting.

What is it like to hunt moose and be a part of a moose hunting team as a woman? That is the question that this study in rural development aims to answer. To achieve this, a qualitative interview study has been done. The participants in the study are five moose hunting women living in Vilhelmina, Västerbotten, northern Sweden. The answers from the interviews are interpreted with focus on which norms and practices the women express. The result shows that the women mainly feel satisfied and comfortable with the situation in their hunting teams. Still they experience some difficulties in combining the hunting activity with the responding of gender norms.

Keywords: Gender, moose hunting, hunting team, norms, practices

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Frågeställningar och syfte	5
1.2	Älgjakt	5
2	Tillvägagångssätt	7
2.1	Kunskapsteori	7
2.2	Avgränsningar	8
2.3	Kvalitativa metoder	8
2.4	Intervjuundersökning	9
2.5	Etik	12
2.6	Forskaren och fältet	12
2.7	Analys	13
3	Begrepp	14
3.1	Vad är genus?	14
3.2	Genusnormer och genuspraktiker	15
3.3	Jakt som genuspraktik – att göra genus i homosociala situationer	16
4	Älgjaksintressets uppkomst	18
5	Älgjakten och genusnormerna	23
5.1	Kvinnan som "den sociala", "interagerande"	23
5.2	Kvinnan med huvudansvar för hem och familj	26
5.3	Den tekniske mannen	28
6	Anpassningsstrategier	30
6.1	Motbevisa	30
6.2	Spela med/ ej ifrågasätta	33
6.3	"Vi och dom" – särskiljande	34
7	Slutord	36
	Källor och litteratur	38

1 Inledning

Intresset som har lett till denna uppsats väcktes när jag läste ett specifikt kapitel av Ekman & Borgström (1992) i början av min utbildning på agronomprogrammet med inriktning landsbygdsutveckling. Texten handlade om pojkar och flickors olika incitament till att stanna kvar på/lämna landsbygden. Om hur det som definieras som typiska landsbygdsaktiviteter ofta är synonymt med vad som anses vara typiskt manliga aktiviteter. Hur pojkar i större utsträckning än flickor blir introducerade till jakt, jordbruksarbete och motorer och i större utsträckning än flickor väljer att stanna kvar på landsbygden. Nästan tre år senare minns jag fortfarande texten, hur jag kände igen mig och hur det berörde mig.

Jag är uppvuxen i Vilhelmina, en glesbygdskommun i Norrlands inland. Sedan barnsben har jag upplevt att jakt i allmänhet och älgjakt i synnerhet utgör en stor del av den sociala samvaron i bygden. Älgkött har för mig, liksom för de flesta i min omgivning, varit en självklar del av kosten. Pratet om jakten, vapnen och hundarna, skotten från skyttebanan och skallen från jämthundarna i hundgårdarna utanför villorna har varit en normaliserad del av ljudbilden i min barndom. Trots detta har jakt i allmänhet och älgjakt i synnerhet varit totalt ointressant för mig i större delen av mitt liv. Vid 15 års ålder hade jag aldrig provat att skjuta med ett gevär, aldrig deltagit i en älgjakt och hade en minimal kunskap om vad det innebär och hur det går till. Vid 15 års ålder lämnade jag också Vilhelmina för gymnasiestudier i Umeå, 20 mil bort, och efter det har jag aldrig stadigvarande bott på orten. Det vore en överdrift att säga att sambandet är självklart, att ett tidigt jaktintresse hade fått mig att stanna. Lyfter man frågan från individnivå vågar jag dock

påstå att ett samband mellan kvinnors utflyttning från landsbygdskommuner i högre grad och deltagande i älgjakt i lägre grad är möjligt (Drugge 2000). Älgjakt är en platsbunden aktivitet som gynnas av väletablerade kontakter. Att ett starkt jaktintresse är ett incitament för att stanna kvar i en bygd är därför troligt. Detta resonemang väljer jag att lyfta för att motivera varför jag anser frågan om jakt och kvinnor vara viktig och relevant inom ämnet landsbygdsutveckling.

Jakt har sedan långt tillbaka varit starkt förknippat med män och manlighet. Fram till senare delen av 1900-talet har antalet kvinnor som jagat varit nästan obefintligt, men idag är det allt fler kvinnor som trotsar traditionen och tar sig in i fältet (Drugge 2000). Av alla som idag löser statligt jaktkort¹ är sex procent kvinnor, av alla som tog jägarexamen år 2012 var hela tjugo procent kvinnor och ökningen är konstant (Kjellsson 2013). Det är dessa jagande kvinnors erfarenheter som jag i min uppsats vill titta närmare på.

1.1 Frågeställningar och syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur kvinnor upplever sitt deltagande i älgjakt. För att uppnå syftet har jag utgått från tre frågeställningar:

- Hur kommer det sig att de har fått upp ett intresse för älgjakt?
- Hur förhåller sig älgjakten till genusnormer i deras fall?
- Vilka olika strategier har de för att platsa i en så manligt dominerad miljö?

1.2 Älgjakt

För att, enligt svensk lag, få utöva älgjakt krävs att man har klarat jägarexamens teori- och kulvapenprov, innehar statligt jaktkort och licens på vapnet man använder samt att man har jakträtt på marken. Huvudregeln är att jakträtt innehas av

---

¹ Jaktkortet är ett bevis på att man har betalat den så kallade viltvårdsavgiften och är berättigad att jaga i Sverige (naturvårdsverket.se 2014). Det förnyas varje säsong och är därför en god indikator på vilka som aktivt ägnar sig åt jakt.

markägaren men det finns också möjlighet att arrendera rätten (Christoffersson et. al 2010).

Vad gäller älg så jagas den med fördel på stora arealer. Därför är det vanligt att flera jakträttsinnehavare med angränsande mark går ihop till lag som jagar tillsammans och delar på bytet oavsett vem som fäller viltet. Hur köttet delas upp inom laget och vem som har rätt till kött varierar i mina informanternas olika jaktlag. I något fall krävs att man deltagit i jakten under den specifika dag när bytet fällt för att ta del av köttet, i andra fall att man delvis deltagit (till exempel någon annan dag). Skytten tilldelas trofén (hornen och skallen) och ibland någon speciell del av köttet, till exempel filéerna eller hjärtat. Några jaktlag har gästjägare. Dessa får följa med och delta i jakten men har ofta ingen rätt till egen del av köttet.

Det formella huvudansvaret för jakten har jaktledaren, denne ser till att alla säkerhetsföreskrifter följs och delar ut arbetsuppgifter. Lagets jägare består av hundförare och passkyttar. Hundförarna släpper sina hundar i det specifika område som ska jagas av, ”såten”. Där kan hundarna antingen lyckas ställa en älg (det vill säga skälla på den på nära håll så den stannar) och ge hundföraren skottchans eller driva älgen förbi passkyttarna som får skottchans. Om älgen skadeskjuts och försvinner från skottplatsen arrangeras ett eftersök där mesta möjliga resurser används för att snabbt finna djuret och avliva det. När en älg har fällt är första arbetsuppgiften att ta ur inälvorna, vilket görs på plats. Sedan ska den fraktas från skottplatsen, vilket görs med någon typ av terrängfordon (ofta fyrhjuling). I en lokal för slakt flås, hängmöras och grovstyckas älgen. Finstyckningen görs ofta i hemmen.

Älg får i Vilhelmina jagas från början av september till slutet av januari med ett uppehåll på några veckor under brunstperioden i månadsskiftet september-oktober (Länsstyrelsen Västerbotten 2013). Under icke-jaktsäsong kan jaktlagets medlemmar behöva ägna sig åt skötsel av jaktområdet, till exempel upprustning av jaktorn (till passkyttarna) eller slyröjning för bättre sikt.

2 Tillvägagångssätt

2.1 Kunskapsteori

Det finns många olika sätt att förhålla sig till kunskap. Jag anser det därför vara relevant att redogöra för vilka grundläggande kunskapsteoretiska förhållningssätt jag har utgått från i min undersökning. Jag tar avstamp i en *fenomenologisk* utgångspunkt, vilket är vanligt i kvalitativa intervjuundersökningar (Kvale och Brinkmann 2009). Inom fenomenologin läggs fokus på informanternas egna upplevelser av verkligheten. Detta förhållningssätt går delvis ihop med en *relationell* grundsyn; det finns inga verkliga sanningar utan olika sanningar i olika kontexter (Thurén 2008) och även *socialkonstruktivistiska* idéer om att verkligheten är konstruerad av mänskligheten och att ny kunskap konstrueras i interaktionen mellan forskare och informant (Kvale & Brinkmann 2009). Frågan om huruvida det finns en verklighet eller ej är alltså inte särskilt aktuell inom fenomenologin. De relevanta verkligheterna är nämligen de som mina informanter upplever.

I min analys av materialet har jag utgått från ett *hermeneutiskt* perspektiv. Hermeneutik betyder tolkningslära och innebär att analysen sker genom tolkning av verkligheten (Thurén 2008). Min uppgift som forskare är att, med utgångspunkt i dessa förhållningssätt, tolka mina informanternas upplevelser (tolkningar) av verkligheten som de konstruerar genom det talade språket.

2.2 Avgränsningar

Jag har valt att fokusera min undersökning på älgjakt i jaktlag och därmed utelämnat småviltsjakten. Den främsta anledningen till att jag gjort detta val är att småviltsjakten oftare utförs enskilt (Christoffersson et. al 2010) och därmed inte utgör ett lika tydligt socialt fenomen som älgjakten. Mitt val av geografiskt fält till Vilhelmina kommun har dels praktiska orsaker. Jag har kontakter i fältet vilket underlättar för mig. Utöver det anser jag att kommunen utgör ett typiskt exempel på en glesbygdskommun (Sveriges Kommuner och Landsting 2010) i Norrland där älgjakten spelar en central roll. Min avgränsning till en specifik kommun innebär också att jag slipper ta hänsyn till stora skillnader i geografi och demografi.

Det finns en rad olika personliga bakgrundsvariabler som har betydelse för människors upplevelser och handlingar. Intersektionalitetsteorier pekar på att maktfaktorer som genus, etnicitet, klass och ålder tillsammans påverkar en människas plats i samhället (de los Reyes & Mulinari 2005). Jag har dock valt att i denna undersökning fokusera på genus, inte för att jag motsätter mig intersektionalitetsbegreppet men för att jag anser att det innebär en för hög komplexitetsgrad för att rymmas inom ramen för denna uppsats. Det bör dock nämnas att vissa andra variabler såsom ålder och sysselsättning delvis behandlas i min analys. Samtliga av mina informanter är etniskt svenska och infödda i kommunen. Detta val har jag gjort för att slippa ta hänsyn till etniska skillnader.

2.3 Kvalitativa metoder

Jag besvarar min forskningsfråga genom en kvalitativ intervjuundersökning. Det går att peka på vissa nackdelar med att undersöka jaktens kultur med hjälp av enbart intervjuer. Kunskap om jakt är ofta något outtalat som kommer till uttryck endast vid utövandet (jfr. Bye 2003; Frykman 1990). En metod där jag använder mig av både deltagande observation och intervjuer hade därför troligtvis varit en mer valid metod för att beskriva jaktens praktiker. Det främsta skälet till att jag inte har gjort observationer är att jaktsäsong ej har inträffat under tiden för min undersökning. Dessutom ligger fokus i min forskningsfråga på kvinnornas egna

uppfattningar om sina livsvärldar och inte hur kvinnor/män i praktiken handlar, vilket hade varit omöjligt att besvara med hjälp av enbart intervjuer. Det bör också understrykas att jag nyligen tagit jägarexamen samt vid några tillfällen deltagit i älgjakt. Dessutom är jag van att höra människor i min omgivning tala om jakt. Min kunskap om de praktiker som utövas på älgjakten är alltså inte obefintlig och det drar jag nytta av i alla delar av min forskningsprocess.

2.4 Intervjuundersökning

Fältstudien omfattar fem halvstrukturerade intervjuer med kvinnor i olika åldrar som alla jagar eller har jagat i älgjaktlag i Vilhelmina kommun. Mina informanter har valts ut efter tips från bekanta. Därefter har befintliga informanter tipsat om andra personer. Eftersom orten är liten och antalet kvinnliga älgjägare få ansåg jag detta vara den mest tillämpbara urvalsmetoden. Alla mina informanter har finge-rade namn och deras åldrar är avrundade nedåt.

Emma är i 20-årsåldern, jobbar inom vård och omsorg och har inga barn. Hon tog jägarexamen när hon var 16 år och började följa med sin pappa på älgjakt i samband med det. Nu jagar hon i sin pojkvåns jaktlag som gästjägare och som reserv för sin pappa i hans jaktlag. I pojkvännens jaktlag sitter hon själv på pass eller går tillsammans med pojkvännen som hundförare. I detta jaktlag är det sju till åtta medlemmar varav tre är kvinnor. Emma ägnar sig också åt småviltsjakt.

Malin är i 30-årsåldern, jobbar inom landstinget och har små barn. Hon har följt med på jakt sedan hon var liten och tog jägarexamen när hon var 17 år. Nu arrenderar hon jakträtt i det jaktlag där hennes pappa och övrig släkt jagar. Malin är hundförare och ägnar sig åt jakthundsuppfödning. Även hennes sambo jagar, men i ett annat jaktlag. I hennes jaktlag deltar totalt 18 personer varav 5 är kvinnor. Även Malin ägnar sig åt annan typ av jakt.

Linda är i 40-årsåldern, är egenföretagare och har vuxna eller nästan vuxna barn. Även hon har följt sin pappa på älgjakt sedan hon var liten. Jagat själv har hon

gjort sedan hon var 20 år. Längre har även hon varit gästjägare utan köttlott och rösträtt i sin pappas jaktlag. För några år sedan fick hon en plats som ”ordinarie jägare” i jaktlaget då pappan överlämnat sin plats. Sedan några år tillbaka är Linda hundförare. Hennes man jagar också, i ett annat jaktlag där Linda deltar ibland. I hennes jaktlag deltar ungefär 25 jägare varav 3 är kvinnor.

Åsa är också i 40-årsåldern, jobbar som statlig tjänsteman och har inga barn. Åsa har ägnat sig åt älgjakt under åren mellan att hon var 20 och 30 år men jagar numera bara småvilt. Hon är alltså den enda av mina informanter som slutat med älgjakten, på grund av att hon inte upplevde det intressant längre. Det bör understrykas att de händelser som Åsa berättar om alltså utspelar sig för cirka 20 år sedan. När hon deltog i jakten var hon passkytt och ensam kvinna av 25 jägare.

Lena är i 50-årsåldern, har en cheftjänst inom offentlig sektor och har två vuxna barn. Hon har varit intresserad av jakt sedan hon var ett litet barn och tog jägarexamen i tidiga 20-årsåldern. Laget hon jagar i har 25 medlemmar varav 4 är kvinnor. Även Lena ägnar sig åt annan typ av jakt utöver älgjakten.

Samtliga av informanterna har haft en uppfattning om vem jag är även om jag inte personligen har träffat alla tidigare. De flesta har identifierat mig som mina föräldrars dotter, någon som skolkamrat och en annan som lite närmare bekant. På samma sätt hade jag själv en relation till och uppfattning om samtliga mina informanter. Detta har både sina för- och nackdelar för undersökningens reliabilitet. I första hand har jag haft en stor praktisk fördel i att ha kontakter i bygden, att bekanta har tipsat om bekanta är något som har sparat mig mycket tid. Jag vill också påstå att det faktum att mina informanter kände till vem jag är spelade roll för deras vilja att ställa upp på intervjuerna. På samma sätt kan det positivt ha påverkat deras tillit till mig och därmed vilka erfarenheter de varit villiga att dela med sig av. Andra sidan av myntet är att den personliga relationen kan påverka tilliten negativt, eftersom jag för informanterna inte är främmande och anonym. Det faktum att vi har gemensamma bekanta och liknande referensramar kan göra infor-

manterna mindre benägna att dela med sig av alltför personliga erfarenheter och tankar. En annan risk är att informanterna utelämnar information som anses given, det vill säga information som de vet att jag vet. Detta har jag försökt åtgärda i intervjusituationen genom att ställa frågor även om det som har framställts som självklart.

Jag har mött mina informanter i deras hem eller på arbetsplatsen. Miljön har varit ostörd och jag har uppfattat att kvinnorna känt sig bekväma med omgivningen, vilket är en förutsättning för god reliabilitet. I fyra fall av fem har jag varit helt ensam med informanten vilket jag har upplevt som optimalt. I ett fall befann sig informantens partner (tillika deltagare i samma älgjaktlag) i samma lägenhet, vilket kan ha påverkat intervjuens reliabilitet en aning.

I samtliga intervjuer har jag följt samma intervjuguide, men frågorna har inte tagits i samma ordning och nya frågor har dykt upp beroende på kontexten och informanternas egna berättelser. Därför har alla intervjuer utvecklats i något olika riktning. Denna typ av intervjuteknik kallas halvstrukturerad livsvärldsintervju och är beprövad inom kvalitativa intervjustudier (Kvale & Brinkmann 2009). De flesta frågor har varit öppna, vilket har låtit informanterna själva välja var de vill lägga fokus. Många har även utgått från specifika situationer. För att besvara frågeställningen om hur intresse uppkommit har jag ställt frågor som: ”Varför jagar du älg?” eller ”Kommer du ihåg vad du hade för uppfattning om älgjakt när du var liten?”. På temat om kvinnornas upplevelse av älgjakt och genusnormer har jag ställt frågor som exempelvis: ”Kommer du ihåg första gången du deltog i en älgjakt? Kan du berätta?” som sedan har följts upp med mer specifika frågor som ”Kommer du ihåg vilket bemötande du fick?”, ”Kommer du ihåg vad du tänkte om det?” men även frågor som uppmanar till självanalys i stil med ”Varför tror du det är så?” eller ”Tror du att du hade fått ett annat bemötande om du var man?”. För att få svar på frågor om praktiker och anpassningsstrategier har jag ställt konkreta frågor angående lagets arbetsfördelning i stil med: ”Kan du beskriva en vanlig jakt dag i ert lag?”, ”Vem gör vad?”, ”Är arbetsfördelningen formellt uttalad?”.

Genomgående har jag upplevt att mina informanter har svarat på frågorna med lust och engagemang vilket har underlättat min undersökning väsentligt. Detta har jag delvis min väl genomarbetade intervjuguide att tacka för.

2.5 Etik

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet har antagit forskningsetiska principer med fyra allmänna etiska huvudkrav som jag bör förhålla mig till i min forskning. Dessa benämns informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. (Vetenskapsrådet 1990). Jag hanterar huvudkraven på följande sätt: Jag har informerat mina intervjupersoner om min forskning och berättat att de får avbryta när de vill. Inspelningarna från intervjuerna har endast jag haft tillgång till och materialet används ej i annat syfte än min forskning. I texten använder jag fingerade namn på mina informanter och bakgrundsinformation som ej är relevant för min forskning har utelämnats. Det faktum att orten är liten och det totala antalet kvinnliga älgjägare inte särskilt många gör att total anonymitet är omöjlig att uppnå. I min uppsats har jag därför behövt göra en ständig bedömning om huruvida information och utsagor som jag lämnar ut på något sätt kan vara för känsliga eller personliga för att ta upp.

2.6 Forskaren och fältet

I kvalitativa studier ifrågasätts ofta objektiviteten eftersom forskaren som individ i och med sin tolkning spelar stor roll för forskningsresultatet (Kvale & Brinkmann 2009). Mitt förhållningssätt är att total objektivitet, speciellt inom denna typ av forskning, är omöjlig att uppnå. Problem med validiteten uppstår därmed i samtliga fall där man påstår sig göra en objektiv undersökning. Att förhålla mig reflexivt till min undersökning är mitt svar på kraven på objektivitet. Reflexivitet kan beskrivas som "[strävan efter] att vara objektiv i förhållande till subjektiviteten" (Kvale & Brinkmann 2009 s.260). Jag menar att forskarens bakgrund och förförståelse har stor betydelse för forskningens utfall vad gäller alla delar i forskningsprocessen; hur forskningsfrågan formuleras, vilka informanter som väljs ut, vilken

information som tas fasta på och hur analysen utförs. Jag har därför lagt stor vikt vid att genom hela min skrivprocess reflektera över mig själv, mina tankar och känslor och hur de påverkar mitt sätt att uttrycka mig och dra slutsatser. För att min undersökning ska kunna granskas strävar jag efter att ha ett tydligt subjekt genom hela texten samt göra läsaren medveten om min bakgrund och hur den kan påverka min förförståelse.

Som jag tidigare skrivit har jag anknytning till både Vilhelmina som geografiskt fält och jakt som intressesfär. Även genus och genusforskning är ett ämne som sedan barnsben har berört mig. Min utgångspunkt är att det finns ett egenvärde i jämställdhet och i att inkludera fler kvinnor i älgjakten. Att det hos mig finns ett intresse för frågan som jag utforskar är en förutsättning för att undersökningen överhuvudtaget ska bli av men det skulle också kunna innebära att jag låser fast mig i gamla tankegångar. Det påverkar också vilka frågor jag ställer och hur jag formulerar dem. Jag är mycket medveten om detta problem och framhåller vikten av att jag genom hela processen jobbar för att reflektera över mina egna förförståelser och hur de påverkar resultatet. Genom att här presentera mig själv och mitt förhållningssätt till fältet vill jag också uppmana läsaren att förhålla sig kritiskt.

2.7 Analys

Samtliga intervjuer har jag spelat in och sedan lyssnat igenom och skrivit ner, mer eller mindre ordagrant. Informanternas utsagor har sedan delats in i spontana teman som till exempel: ”Relation till pappan”, ”att visa att man kan” eller ”det sociala”. Dessa teman har sedan placerats i någon av mina tre huvudfrågeställningar. Analysen och tolkningen av dessa utsagor har till en början varit bred och fantasifull. Jag har använt mig av synonymer, kontrasteringar och jämförelser för att försöka skapa mening i och se samband i utsagorna. Analysmaterialet har sedan efter hand smalnats in efter relevans och logik med fokus på begreppen *genusnormer* och *genuspraktiker* och relationen däremellan.

3 Begrepp

3.1 Vad är genus?

Synen på genus, vad det innebär och huruvida det är ett användbart begrepp eller ej är, som så mycket annat, omdiskuterat i forskarvärlden (Ljung 2007). Här vill jag redogöra för hur jag, utifrån existerande teorier, har valt att definiera begreppet i detta sammanhang.

Till skillnad från begreppet ”kön” som kan ses som en biologisk kategorisering är genus en kulturell kategorisering. Om kön innefattar biologiska skillnader mellan män och kvinnor (genitalierna, för att exemplifiera med det minst omdiskuterade), är genus de skillnader som socialt tillskrivs oss för att vi innehar dessa skillnader. Genus omfattar alltså de normer som män respektive kvinnor förväntas följa för att de är just män eller kvinnor (Bauman & May 2001). Min utgångspunkt i denna uppsats lutar mer åt en konstruktivistisk än essentialistisk syn på genus. Jag väljer att se det ”naturligt” kvinnliga/manliga i första hand som myter som fyller funktionen att legitimera social differentiering efter kön (jfr Hylland-Eriksen 2000). Jag motsäger mig såklart inte att vissa fysiska och biologiska skillnader existerar, exempelvis att biologiska män ofta är större (och därmed potentiellt starkare) än biologiska kvinnor. Det jag vill göra är istället att väcka frågan om varför vi väljer att fokusera på dessa skillnader och vilken innebörd vi ger dessa skillnader (jfr Thomsson & Elvin-Nowak 2003).

Genus är inte något konstant, inte heller är det något som uppstår i ett tomrum. Även om genusordningen hör ihop med strukturer som kan tyckas svårubbliga handlar det om en ständig identifieringsprocess som av många forskare benämns som att göra genus (Butler 1990). De handlingar vi utför är dels uttryck för våra sociala normer, dels något som gör att normerna produceras och reproduceras. Att göra genus hör ihop med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv som går ut på att roller och identiteter uppstår och formuleras i relationen till andra. En illustrativ ingång till att förstå detta synsätt är att jämföra med musik. En ton är (näst intill) omöjlig att identifiera isolerad, det är i relationen till andra toner - intervallet - som tonen går att urskilja och en melodi uppstår. På samma sätt existerar inte en genusidentitet förrän i kontrasten till en annan genusidentitet.

I olika tider, på olika platser och i olika sammanhang har feminitet och maskulinitet olika betydelse. Alla kvinnor genomgår en ständig feminiseringsprocess, liksom männen genomgår en maskuliniseringsprocess, avsedd att passa här och nu (Thomsson & Elvin-Nowak 2003). Den maskulinitetsnorm som råder i ett älgjaktlag skiljer sig alltså troligtvis från maskulinitetsnormer i andra sammanhang.

3.2 Genusnormer och genuspraktiker

Normer kan förenklat beskrivas som ett slags regler och självskrivna antaganden, eller ett ramverk inom vilket individer förutsätts agera (Thomsson & Elvin-Nowak 2003). Genusnormer är de normer som anknyts till individernas biologiska kön. Dessa är inte nödvändigtvis ”sanna”, de kan vara ouppnåeliga eller motsäga varandra. Ändå påverkar normerna konstant våra handlingar, praktiker, och vilka reaktioner vi möts av när vi utför dem. Praktikerna påverkar också normerna och kan antingen fylla funktionen att reproducera eller förändra dem. Genuspraktiker kallas de handlingar genom vilka vi gör genus. Dessa kan antingen reproducera de rådande genusnormerna eller bidra till att producera nya. Vad är det då som gör att vi människor vill följa och reproducera rådande genusnormer? I många fall tjänar vi faktiskt på att följa normerna, att få bekräftelse ”som kvinna” kan vara en viktig del i en kvinnas personliga identitetsskapande. Dessutom kan det finnas praktiska

fördelar med att reproducera dem, som Thompsson & Elvin-Nowak (2003) beskriver det: ”Så länge kvinnor tillåts hävda att de inte kan byta däck på bilen, så slipper de denna smutsiga och trista syssla” (s. 30). Att bryta mot normerna kan också vara förenat med sanktioner, till exempel någon form av social stigmatisering. Det kan också finnas rent formella hinder mot att bryta normer, till exempel lagstadgade sanktioner mot normbrytande praktiker.

Hur starka incitamenten att följa normerna är och vilka sanktioner som utövas mot människor som bryter mot dem varierar i olika samhällen och sammanhang. Om incitamenten för att bryta mot en norm är starkare än incitamenten att följa den kommer individen i fråga att bryta mot normen och därmed eventuellt bidra till att förändra den.

3.3 Jakt som genuspraktik – att göra genus i homosociala situationer

Hertz och Johansson (2011) definierar homosocialitet som ”manlig gemenskap som syftar till att bibehålla makt” (s.133) och menar att män tillskansar sig fördelar genom sociala gemenskaper med andra män. Låt oss i detta sammanhang lämna maktaspekten utanför och istället bara se homosocialitet som manliga gemenskaper där normer formas i frånvaro av kvinnor. Yvonne Hirdman (2001) menar att denna typ av situation är idealisk för skapandet, eller kanske snarare förfinandet, av maskuliniteter. Det är i de isolerade sammanhangen som män får möjlighet att leva ut sin maskulinitet, jämföra och konkurrera med varandra. Dessa specifika homosociala miljöer är inte nödvändigtvis tillgängliga för alla män, utan bara för de som någorlunda lever upp till kriterierna för ”hur en man ska vara”.

Att älgjakt traditionellt har varit ett typiskt manligt homosocialt sammanhang är min utgångspunkt. Genom decennier har en speciell sorts maskulinitet i älgjaktlagen arbetats fram i frånvaron av kvinnor. Huruvida älgjaktlagen idag bör ses som homosociala eller ej kan diskuteras. De flesta lag har en eller flera kvinnliga delta-

gare (Drugge 2000) men troligt är att alla dessa på något sätt har stött på problem med att som kvinna träda in i en sfär som traditionellt är så mansdominerad.

4 Älgjaktens intressesets uppkomst

Att jakt och jagande människor har varit närvarande i alla mina informanternas uppväxt är tydligt. Ett intresse för jakten borde därför inte alls vara särskilt konstigt. De flesta av mina informanter uttrycker att det var naturligt för dem att börja jaga själva, eftersom jakten alltid har utgjort en så normal del av deras vardag. Men vad är det egentligen som gör älgjakten så naturlig för dessa kvinnor när de flesta andra kvinnor i deras livssituation väljer att inte jaga? I detta kapitel ämnar jag diskutera frågan om var mina informanternas jaktintresse har sin upprinnelse.

Y: Var du stolt [första gången du sköt en älg]?

Jag tror pappa var mer stolt. Jamen han var som lite... Jamen man såg på honom att han var glad.

(Lena)

Faderns roll tycks central för många av mina informanternas uppkomna intresse för jakt. I de allra flesta fall är det fadern som varit första ingången till älgjakten. Det är i faderns jaktlag de jagar och det är fadern de har följt med de första gångerna. Eftersom 94 % av jägarkåren är män (Kjellsson 2013) och fadern ofta är den vuxna man en ung flicka har närmast kontakt med anser jag detta faktum föga förvånande. Jag utgår från att en nära relation till den jagande fadern är ett stort plus för intressesets uppkomst. Dessutom fungerar jakten som gemensam praktik som upprätthållande av far-dotter relationen. Att jakten och dess händelser väcker känslor hos både far och dotter blir tydligt i Lenas citat ovan.

Linda och Lena är två av dem som uttryckte att deras jaktintresse kom naturligt. De verkar aldrig egentligen ha ställts inför frågan om varför de ska börja jaga. Lena blev tidigt introducerad till jakt och fick följa med sin pappa på jaktmöten redan när hon var liten.

Y: Vad tänkte du om älgjakt när du var liten, var det något du kunde se dig själv syssla med?

Ja jag hade nog bestämt mig redan som liten.

Y: Du fick inte intrycket av att det var svårt och tungt?

Nä.

Y: [...] Hade du någon jagande kvinna som förebild?

Näe, jag hade pappa som förebild, det var han som lärde mig allt.

Det blir tydligt hur självklar jakten alltid har varit för Lena och hur hon förhåller sig nästan oförstående till varför hon skulle vara i behov av en annan förebild än sin pappa. Att reproduktionen av jägarkåren är viktig för den enskilde jägaren och att den sker främst inom familjen visar till exempel Ekman (1983) i en fallstudie av jakt i Hälsingland. Det faktum att de flesta älgjägare fortfarande är män kan ses som ett utfall av en norm om att jaktintresse och kunskap överförs från far till son, vilket bekräftas av till exempel Drugge (2000) i en sammanställning av jakt och jägare i Sverige. Lenas och Lindas fäder har dock valt att involvera sina döttrar i jakten, både praktiskt genom att låta dem följa med på olika jaktaktiviteter och verbalt genom att prata om jakt som något enkelt. Vad är det då som driver dessa fäder att frångå normen och involvera sina döttrar i jakten? På ett eller annat sätt var dessa fäder normbrytare, medvetet eller omedvetet. Att gruppen jagande kvinnor idag ökar i antal är ett tecken på att normen om jägaren som man är i förändring, vilket förenklar för dem som frångår den. De praktiker som fäderna och deras döttrar utövar kan alltså både ses som ett utfall av förändrade genusnormer och som något som bidrar till att producera nya genusnormer.

En möjlig förklaring är att faderns vilja till, och vinster i att, föra jaktintresset vidare överträffar incitamenten att följa genusnormen. Kanske visar sonen/sönerna i familjen inget intresse alls för jakt eller, som i Lindas fall, finns det ingen son. Att rekrytera dottern till jakten blir då ett slags i-brist-på-annat-alternativ. Man kan

tänka sig att Linda fick ta platsen som faderns efterträdare i jakten i brist på en ”riktig son”. Detta var något som hon också antydde kunde vara fallet vid en direkt fråga om detta:

Y: Hade det sett ut på annat sätt om du hade haft en bror..?

Ja, det kan ha... Jag kanske inte hade haft en så tidig jaktdebut.

Kvande och Rasmussen (1993) beskriver kvinnliga civilingenjörer (vilka är del av en typisk manlig bransch) som ”sina faders döttrar”. De har en nära relation till fäderna, som har uppmuntrat dem att utbilda sig till civilingenjörer och ofta själva är civilingenjörer. Att ha stöd från pappan ger kvinnorna grundtrygghet i arbetslivet. Denna tolkning tror jag är applicerbar även på kvinnor inom jakten. Sättet Lena och Linda berättade om sina pappor tyder på en nära relation och beundran till dem. Utöver en nära relation får jag intrycket av att både Lena och Linda i stor utsträckning kunde identifiera sig själva med sina fäder och de aktiviteter de utförde, vilket troligen gav dem en lättare ingång till jakten. Emma däremot verkar som barn inte ha kunnat identifiera sig med sin fader i lika stor utsträckning:

Jamen det kändes som att det var nåt som pappa och gubbarna höll på med. [...]

Mamma har ju inte jagat. Då var man ju som med henne istället, det föll sig väl så...

Om en kvinna hade jagat som man känt, tror jag att jag hade kunnat få upp ögonen tidigare. Eftersom jag är så intresserad idag. Tänker jag.

De praktiker som Emmas föräldrar utövade reproducerade en genusnorm om mannen som älgjägare och kvinnan som icke-älgjägare. Detta bidrog till att Emma som barn inte såg jakten som något tillgängligt för henne. Trots detta började hon ändå få upp ett intresse för jakt relativt tidigt; i sena tonåren. Det uppkomna jaktintresset springer ur ett tidigt naturintresse, vilket alla mina informanter har gemensamt, och på egen begäran fick hon följa med sin pappa. Det man kan fråga sig här är i vilket skede älgjakt övergick till att bli en aktivitet som Emma såg som tillgänglig. Möjligen uppfattade hon inte genusnormerna som lika starka när hon blivit äldre och fått mer influenser utanför familjesfären. Troligtvis spelade detta en roll i kombination med att hennes fader, liksom mina andra informanter, villigt involverade henne i jakten efter att hon hade uppvisat ett intresse.

Åsa har ingen jagande fader. Hon kom istället i kontakt med älgjakt genom sin bästa kompis, som var en pojke vars fader jagade. Åsa upplevde i sin barndom, i motsats till Emma, att hon (i alla fall i relation till bästa kompis) inte blev identifierad som "nån tjej" utan som "en person" och därför var hennes fascination för jakt självklar. Hon växte ju upp i ett samhälle där jakten utgör en stor del av livet för många "personer" (men kanske inte för flickorna/kvinnorna). Jaktaktiviteten såg hon som tillgänglig i och med att hon kunde identifiera sig med sin bästa kompis, som introducerades till jakt på traditionellt vis. När hon senare stötte på problem och vad hon uppfattade som motstånd mot henne som kvinnlig jägare blev hon därför mycket förvånad:

- Min bästa kompis pappa var ju älgjägare [...] Så jag kom ihåg att när jag var hemma hos dem tyckte jag det var så spännande med de här älghornen som hängde på väggen och min kompis var ju såhär att han skulle ju jaga älg. Så vi sprang omkring i skogen och jagade med träbössor. [...] Han fick ju följa med sin pappa redan när han var... jag tror han sköt sin första älg när han var kanske 13-14 år. Så han började ju jättetidigt, han var tidigare än jag. Det var där jag fick skjuta med riktiga bössor först och så och han tyckte ju inte att jag var "tjej" eller nånting, utan han tyckte bara det var roligt att jag vill prova. Så jag kände mig så jämställd när jag var liten. Det kom ju när man blev lite äldre att man insåg att "jaha det här var kanske inte riktigt som man hade trott då..." faktiskt.

Malin skiljer sig från mina andra informanter genom att hon redan i tidig ålder haft en stark fascination för jakt trots att hon inte upplevde att hon blev särskilt uppmuntrad från människor i vuxenvärlden. Hennes jaktintresse sprang ur att hon älskade hundar. Hon ville få en närmare relation till familjens jakthundar och märkte att jakt var vägen dit. Även i hennes fall var fadern den första länken till älgjakten.

- Det var ju jag som var intresserad och jag fick ju ligga på för att få vara med. Det var inte nån som pratade så mycket med mig om jakt. Men jag satt ju med kring bordet när gubbarna pratade. Om jag varit pojke tror jag att jag hade fått höra fler kommentarer om "får du följa med, har du nån bössa?". [...] Jag fick ju tjata mig till att följa med. Det var ju inte alltid så populärt att ha en liten tös med sig i skogen, det kanske man kan förstå själv ibland för man ska ju hålla ett visst tempo, det är inte så lätt för ett litet

barn att följa med. [...] Så det var väl när jag var 14-15 som jag riktigt sa att NU vill jag följa med. Då var det framförallt min farbror som tog med mig på skjutbanan och stöttade mig och sådär.

Malins vilja och intresse för jakt var alltså så starkt att hon sökte stöd från andra manliga förebilder än fadern. Här vill jag påstå att de normbrytande praktikerna snarare utförs av henne själv än av människor i hennes omgivning, till exempel fadern. Vilka incitamenten var för detta kan diskuteras. En liten flickas starka intresse för husdjur är i sig kanske inte särskilt normbrytande. Kopplat till en norm om kvinnan som moderlig och omhändertagande, som jag återkommer till i senare kapitel, kan Malins hundintresse ses som en icke-normbrytande genuspraktik. Att de hundar som familjen hade att tillgå var jakthundar innebar att steget från det ena intresset (hundar) till det andra (jakt) inte var långt, trots att den ena praktiken kan ses som normreproducerande och den andra som normbrytande.

Som vi kan se har alla informanter börjat jaga eller intressera sig för jakt relativt tidigt i sina liv. De flesta har också haft någon närstående jägare, ofta inom familjen, som stöttat och hjälpt dem på jakten under lång tid. Drugge (2000) menar att det i många jaktlag finns ett motstånd mot att ha med passiva, oerfarna jägare och att det därför kan vara svårt att ta sig in i sfären som oerfaren. Det är inte en aktivitet som man enkelt kan ”prova på” för att se om det är något intressant. Detta resonemang kan bidra med en förklaring till varför alla mina informanternas jaktintresse började så tidigt. Hade de inte, mer eller mindre, blivit introducerade (eller introducerat sig själva) redan när de var små hade de troligare haft svårare att ta sig in i jakten. Att som ny, utan nära personliga kontakter och utan jaktbakgrund, träda in i ett jaktlag kan vara svårt. Tillhör man dessutom ett avvikande kön blir det möjligen ännu svårare.

5 Älgjakten och genusnormerna

Av de fyra informanter som fortfarande ägnar sig åt älgjakt uttrycker alla att de trivs med jaktlaget och att de känner sig accepterade och bekväma. De ger explicit inte uttryck för några större hinder för kvinnor som vill börja jaga. Jag märker dock en tydlig skillnad över tid. De äldre kvinnorna som började jaga på 80-talet tycks ha upplevt mer problem än mina yngre informanter. Även de yngre uttrycker att de tror att det var svårare förr. Dock har alla gett uttryck för genusnormer och en viss konflikt mellan att utöva jakt och leva upp till dessa normer, även idag. I detta kapitel ämnar jag diskutera och redogöra för dessa.

5.1 Kvinnan som "den sociala", "interagerande"

Ett tema i min intervjuguide handlar om vilka samtalsämnen som avhandlas i jaktens stunder för "småprat". I några av mina informanters jaktlag samlas man mitt på dagen för att äta lunch tillsammans. I de fall där man inte gör det är arenan för småprat mindre, och begränsas då till uppsamlingarna vid start och avslut av jakt. Vad som pratas om och hur kvinnorna upplever samtalen är olika från fall till fall, men gemensamt är att praktiskt prat om jakten alltid förekommer. Linda och Åsa uttrycker att samtalsämnen utöver den speciella jaktsituationen (till exempel personliga samtalsämnen som familj och arbete) är sällan förekommande. Så här kopplar de en uppfattning om manligt/kvinnligt med de samtalsämnen som avhandlas i deras jaktlag:

- Just där och då tycker jag att det är intressanta samtalsämnen. Men jag skulle ju inte kunna sitta och prata om dem hela dagen. Jag är kvinna - sånt tråkar ut mig. Det är ju

en ytlighet helt enkelt. [...] Den sociala biten, den får jag på annat håll om jag säger så.
(Linda)

Jag tror att kvinnor lägger större vikt vid det sociala. [En] man i ett lag med bara kvinnor skulle kunna ”stå ut” med kvinnorna för att jakten är det viktigaste. Det är viktigare för kvinnor att ha trevligt och prata om gemensamma saker...

(Åsa)

Här ger Linda och Åsa uttryck för en norm om att en kvinna värdesätter interaktion och samtal på ett djupare plan. Linda uttrycker vidare en uppfattning om att gemenskapen och det sociala sammanhanget är den viktigaste anledningen till att många andra (männen) i laget ägnar sig åt jakt, alltså att den interaktion som hon själv anser ytlig är tillräcklig för männen. Självt menar hon att hon får behovet av personliga samtal, alltså att utöva en viss genuspraktik, tillfredsställt i andra sammanhang vilket gör att hon inte anser avsaknaden av det i jaktsammanhang som något problem. Vilka samtal hennes jaktkamrater har i andra sammanhang är ingenting som hon egentligen kan veta. Det är möjligt, eller kanske rent av troligt, att de liksom hon har personligare samtal i andra relationer än med jaktkamraterna. Något i männens praktiker har dock gett henne intryck av att de *inte* har det.

För Åsa, till skillnad från Linda, ledde avsaknaden av för henne intressanta samtalsämnen till att hon efter ett tag inte upplevde någon del av aktiviteten särskilt lustfylld. Att samtala om ämnen som intresserade henne (som kvinna) var en genuspraktik som var så pass viktig att det faktum att hon inte kunde utöva den i jakten gjorde hela sammanhanget ointressant i hennes livsvärld.

Ska jag va ärlig så tycker jag faktiskt att det var ganska... Det var nog därför jag inte fortsatte... Alltså man kände ju inte att man kunde sitta och prata spontant och öppet med nån om intressanta grejer. ... [Om det hade varit fler kvinnor i laget], då hade det ju vart lättare att komma in, man skulle inte bli lika ifrågasatt, det skulle vara andra diskussioner, man skulle lättare känna gemenskap. Älgjakt handlar ju mycket om gemenskap, man jagar ju mycket i ett lag.

Lena, Malin och Emma uttrycker sig positivt om den sociala samvaron i laget. Gemenskapen är en av de starkaste anledningarna till att de jagar älg och de menar

också att de är mer avslappnade tillsammans med jaktlaget än i andra situationer. Att mina informanter har olika upplevelser av den sociala samvaron kan troligen dels förklaras av slumpen; alla är olika individer som deltar i olika jaktlag med olika sammansättning. Det bör dock påpekas att Malin och Emma, som båda uttryckte sig positivt, är mina yngsta informanter och deltar i de älgjaktslag som har störst andel kvinnor. Om jag utgår från att det existerar eller åtminstone har existerat genusnormer om att kvinnor ska värna om det sociala och (de manliga) älgjägarna inte ska göra det är en möjlig förklaring att det relativt stora antalet kvinnor i deras lag har bidragit till att tona ner gruppens manliga genuspraktiker. Det är också rimligt att tänka sig att genusnormen för den yngre generationen skiljer sig från den äldre generationens i att distinktionen mellan hur män och kvinnor förväntas agera socialt inte är lika stor.

Vad gäller Lena är generationsskillnaden ingen förklaring till att hennes upplevelse av den sociala samvaron skiljer sig från Lindas och Åsas. Skillnaden dem emellan skulle snarare kunna förklaras utifrån något av följande: I Lenas jaktlag skiljer sig normerna om vilka samtal som är ”okej” från Linda och Åsas lag (till exempel angående samtal med fokus på individerna). Gruppen har alltså utvecklat ett annat normsystem där det är möjligt för Lena att kombinera utövande av genuspraktiker med deltagande i jaktlaget. Hon uttrycker själv att samtal om diverse olika personliga ämnen förekommer på deras raster. Att Lena inte upplever genusnormer om att man bör vilja ha personliga samtal som kvinna, eller att hon är en normbrytare som inte utövar de praktikerna är en annan möjlig förklaring. Jag vill hålla det för troligt att skillnaden i Lenas förhållande till den sociala interaktionen i laget beror på en kombination av dessa två förklaringar.

Med den eventuella genusnormen om att kvinnor i större utsträckning än män värnar om djupare sociala samtal kommer även en norm om kvinnan som den som ”värnar om relationer”, eller helt enkelt har störst ansvar för att underhålla relationer. Några av mina informanter ger uttryck för denna norm när de talar om sina manliga (kärleks-)partners som också jagar älg:

Det som upprätthåller nu är ju att min man jagar. Och jag har ju då tre barn själv och äldsta tjejen är inte så sugen på att jaga sedan hon träffat en kille som inte är intresserad av jakt. Med sonen är det enkelt, han har ju tagit jägarexamen och så. Men jag tror det handlar om vilken partner man träffar. [...] Det är ett intresse som delas.

(Linda)

Linda uttrycker i det närmaste explicit att om hennes partner inte hade jagat skulle hon inte göra det själv. Jag tolkar det som att jakten är en viktig del i deras gemenskap. När hon väljer att exemplifiera med sina barn är det tydligt att hon anser att dotterns partner har betydelse för hennes eventuella jaktintresse. Vad gäller sonen är det mer oklart; har han träffat en partner som också jagar älg eftersom det är så enkelt för honom att jaga eller ger Linda uttryck för en norm om att en pojkes/mans jaktintresse är mindre beroende av andra människors? Jag håller det senare alternativet för mer troligt. Malin uttrycker sig liknande om hur hennes partners jaktintresse upprätthåller hennes:

Y: Tror du att du hade haft likadant jaktintresse om din partner inte jagat?

Svårt att säga, jag hade ju börjat jaga och så innan, och det var ju lite jakten som förde oss samman. Så intresset förstärks ju, vi jagar ju tillsammans också. Hade jag träffat nån som inte varit jaktintresserad så hade jag kanske inte jagat i lika stor utsträckning.

Y: Tror du att din partners jaktintresse hade sett annorlunda ut om du inte jagade?

Haha, nä... det tror jag faktiskt inte!

Även om Malin och Linda på många sätt genom intervjun visar att deras jaktintresse är självständigt och starkt tycks ändå partnerns intresse vara av betydelse. Trots att Malin uttrycker att hennes jaktintresse är minst lika starkt som hennes sambos verkar hennes intresse vara mer sårbart än partnerns. Detta väljer jag att tolka som en genuspraktik som reproducerar en norm om kvinnan som den med huvudansvar för (kärleks-) relationens upprätthållande.

5.2 Kvinnan med huvudansvar för hem och familj

Att kvinnor har ansvar för hemmet och familjen är en norm som förekommer i många olika samhällen (Hylland-Eriksen 2000). Fyra av mina fem informanter har gett uttryck för denna norm, om den omhändertagande kvinnan med ansvar för

familjen, och att detta är något som är svårt att förena med älgjakt som praktik. Så här beskriver till exempel Linda hur hon, på ett känslomässigt plan, hade svårt att kombinera normen om den kärleksfulla mamman med att döda andra levande varelser:

När jag fick mitt första barn började det kännas jobbigt att skjuta för att döda. Jag fick en riktig ångest. [...] Jag tror att det har med mammainstinkten att göra. Det tog många år innan jag kunde skjuta en kalv till exempel.

Y: Är det nåt genetiskt tror du?

Ja! Det är ju modersinstinkter.

Åsa, Lena, Linda och Malin pekar också på praktiska problem med att ägna sig åt älgjakt (vilket troligen går att applicera på fler fritidsintressen) och normen om att ha huvudansvaret för hemmet. För Malins del tar sig normen uttryck i att hon har ”behövt bråka” med sin sambo för att han har förutsatt att hon ska ta hand om barnen när han jagar:

Y: Hur löser ni det med barnen?

Ja, vi har ju fått kompromissa haha. Det finns både för- och nackdelar med att vara två som jagar. Ibland har jag ju fått bråka med honom. Han kommer ju från ett ställe där mamman har fixat mat och pappan har jagat. Han kan ju tycka det är lite jobbigt ibland men det är ju nåt som han har fått acceptera. Jag jagar första veckan och han jagar andra. Har vi inte barnvakt på helgerna så får vi jaga en dag var.

Malin har i detta fall aktivt tagit ställning och kämpat för möjligheten att utöva praktiker som bryter mot normen, det vill säga att delta i jakt istället för att ta hand om barnen. Lösningen är en tydlig och exakt uttalad rättvisa. Att mannen ska göra *större* uppföringar än kvinnan för familjen verkar inte vara ett alternativ.

På frågan om varför Linda tror att så få kvinnor fortfarande jagar älg svarar hon på ett sätt som är typiskt för alla mina informanter:

Ja, av naturliga skäl! När du väl får barn, vem ska ta hand om dem när du är ute? Barnen måste ju ha hunnit bli stora innan du kan lämna dem. Jag har haft tur för min mamma har ju varit hemma. Hon har ju alltid tagit hand om mina barn. Det tror jag är det största dilemmat, och så att man inte orkar då. Man har mycket jobb på veckorna och så städning och tvätt på helgerna. Det blir opraktiskt - om två far iväg.

I Lindas uttalande är genusnormer tydliga: Dels uttrycker hon en norm om att en kvinna antingen har eller kommer få barn, dels att det är kvinnan som har huvudansvar för dessa. Dessutom förutsätter hon att om kvinnan jagar så gör (den manliga) partnern det också. Att mannen *inte* har ett jaktintresse eller låter sitt jaktintresse stå tillbaka till förmån för kvinnan verkar inte finnas på kartan. Dessa normer försvårar såklart för kvinnor att lämna barnen för att ägna sig åt älgjakt.

5.3 Den tekniske mannen

Generellt uttrycker mina informanter att de upplever sig vara betrodna att utföra jaktens olika arbetsuppgifter i samma utsträckning som deras manliga jaktkamrater. *Utom* när det gäller att framföra fyrhjulingen. Det framgår att det helt klart är underförstått att någon annan (i samtliga fall en man) bemästrar maskinen bäst. Det förekommer olika logiska individuella förklaringar till utfallet att en man kör fyrhjulingen. Antingen att det är han som äger den, att det är slumpen som har avgjort eller att den som har mest kunskap bör göra det. Att jag kan se ett så tydligt mönster i mina informanters svar tyder på att det finns genusstrukturer utöver de individuella förklaringarna, vilket även går att förankra i annan forskning.

Brandth och Haugen (2005) pekar på att betalt arbete och primärindustri traditionellt varit förknippat med manlighet. I och med maskinernas inträde i till exempel skogsindustrin har den manliga normen förskjutits från att innebära fysisk styrka och uthållighet till att fokusera på teknisk kunnighet och kapacitet att bemästra maskiner. Samma sak gäller älgjakt. En möjlig ursprunglig legitimering av arbetsdifferentieringen (i detta fall: att män jagar) är att männen ofta är fysiskt större och bättre lämpade till att springa fort och släpa tunga byten (Drugge 2000). Med de tekniska hjälpmedel som finns är mina informanter överens om att så inte är fallet idag, män är inte fysiskt bättre lämpade till jakt. Istället för att använda teknikens och maskinernas inträde i jakten som ett argument för att jakt passar kvinnor lika bra som män verkar det användas som ett sätt att hålla dem på avstånd.

Den som äger fyrhjulingen kör oftast, det är ju tryggast. Min syster älskar att köra den där så hon bränner ju på ibland. [...] För nåt år sen körde hon ju på nåt ganska besvär-

ligt ställe själv [...] Många berömde henne och så, det var ju bra gjort. Det är ju få karlar som skulle klara det också.

(Malin)

Det beröm som Malins syster fick för att köra fyrhjulingen kan visserligen ses som en uppmuntran att bryta mot genusnormer. Det kan också upplevas som en typ av förvåning som påvisar att det inte är ”okej”.

6 Anpassningsstrategier

Mina informanter uttrycker att de i de allra flesta situationer inom jakten inte upplever några problem med att passa in. Emma och Lena säger till exempel att de, liksom alla andra i laget, bidrar med så mycket de kan efter egen förmåga och att de varken förväntas göra mer eller mindre än så. Alla menar alltså att de, speciellt efter att de etablerat sig i laget, kan vara ”sig själva” och att det räcker för att bli accepterade. Detta visar sig till exempel i ett citat av Åsa:

Och de såg ju att det var ju inga problem för mig. Och jag blev väl accepterad och så och det kände jag väl. Det var ingen som ifrågasatte mig då när jag väl hade börjat och så...

På några olika plan har jag dock fått uppfattningen att mina informanter upplever att de inte riktigt passar in. I detta avsnitt försöker jag urskilja vilka olika strategier de använder för att anpassa sig till sammanhanget och till vilken grad detta kan härledas till informanternas genustillhörighet.

6.1 Motbevisa

De flesta av mina informanter har svarat nej på en explicit fråga angående om de upplever att de har andra förväntningar på sig i jaktlaget än männen. Detta tolkar jag som något positivt för deras jaktupplevelse. Ändå har alla på något sätt genom intervjuerna implicit uttryckt att det åtminstone till en början förväntades mindre av dem än av en man. Det kan handla om att man inte förväntade sig att Malin skulle skjuta bra, att Lena och hennes kvinnliga jaktkollega inte skulle klara av fysiskt tunga uppgifter eller att Linda inte förväntas vara ”bäst” på något.

Det var nästan så att de inte trodde att man skulle orka bära ryggsäcken själv eller bära bössan eller... Jaa... De trodde nog att man inte kunde nånting.

Y: Hur kändes det då, tyckte du det var..?

Jaa, det tyckte jag var peppande. Jag tänkte här ska man visa gubbarna. Vart skåpet ska stå. [...] En gång var vi tvungna att bära älgkött över en myr. Det var tungt. Men vi lastade, jag och den andra kvinnan, vi skulle inte visa att vi var svaga. Då var benen som spagetti! Men man sa inget!

(Lena)

Lenas strategi i detta fall var att motbevisa de låga förväntningarna genom att visa att hon visst klarade att bära tungt än fast hon är kvinna. På så sätt lever hon upp till och reproducerar en norm om ”den starke jägaren” men bryter mot en eventuell norm om ”den svaga kvinnan”. En alternativ strategi i detta fall hade kunnat vara att göra motsatsen, till exempel låta någon annan bära hennes ryggsäck eller lasta ett lättare lass än de andra. Lena hade alltså kunnat välja att ta del av de praktiska fördelarna med att följa en genusnorm, i linje med Thompsson & Elvin-Nowaks (2003) exempel om att byta däck på bilen. Detta hade dock behövt ske på bekostnad av att leva upp till jägar-normen.

Jag har funnit uttryck för samma slags strategi, i olika situationer, även hos mina andra informanter.

Nackdelar, hm... Ibland har man ju känt att man verkligen vill visa framfötterna. Att man duger lika bra.

(Malin)

Malin preciserar här inte på vilket sätt hon vill ”visa framfötterna” eller vad som får henne att uppleva att det ifrågasätts att hon ”duger lika bra”. Snarare verkar detta handla om någonting subtilt som genomsyrar Malins förhållande till jakt i allmänhet. Lika mycket som upplevelsen av ifrågasättande kan handla om bemötandet från jaktkamraterna eller synen på kvinnor i samhället i stort kan den handla om Malins egen uppfattning av genusnormer. Behovet av att hävda sig kan vara en strategi för att bevisa för sig själv att hon faktiskt kan, lika mycket som det är att motbevisa lagkamraternas eventuellt låga förväntningar.

Vilken som är drivkraften till att vilja motbevisa och överbevisa kan diskuteras. Antingen kan den ses som en vilja att bryta genusnormerna och påpeka att de inte är giltiga. Det kan också vara ett resultat av att ”det manliga”/mannen utgör normen för vad som är ”människa” – i detta fall jägare – och att kvinnorna kämpar för att bli mer fullkomliga manliga avbilder (jfr Thomsson & Elvin-Nowak 2003).

Alla informanter har uttryckt att de som nya jägare kände en personlig osäkerhet och frågade sig själva om de verkligen klarade av en jaktsituation. Troligt är att denna osäkerhet är något som de allra flesta nya jägare upplever och att detta inte nödvändigtvis behöver ha något att göra med mina informanternas genustillhörighet eller hur de bemöts av de nya jaktkamraterna. En möjlighet är dock att kvinnorna, i normbrytande ställning och med få förebilder av samma genustillhörighet, tvivlar på sig själva och sin förmåga i lite större utsträckning än männen. För att klara detta tolkar jag det som att mina informanter lägger stor vikt vid övning, för att själva känna sig säkra på sina uppgifter.

Jag tror att jag blev osäker [...] och tänkte ”nu måste jag ju verkligen skärpa mig”, och samtidigt hade jag ju ingen erfarenhet, var helt nybörjare. Och ingen av mina bröder, farsan eller nåt hade ju jagat. Men nog kunde jag skjuta nog, det var ju inte det!

(Åsa)

Att Åsa var nybörjare i själva jaktsituationen eller inte hade en bakgrund som jägare var ingenting hon kunde åtgärda innan hon började jaga i laget. Det hon kunde påverka däremot var hennes förmåga att skjuta. Hade hon själv tvekat i stor utsträckning på sin skytteförmåga hade det upplevda motståndet säkerligen tagit hårdare på henne. Även resten av mina informanter uttrycker att de tillbringat mycket tid och energi åt övningskyttet vid skjutbanan och att detta varit en trygghet för dem. Min tolkning är att detta är en slags överkompensation, att de upplever att de vill vara *bättre* än männen på att skjuta. För de som i allmänhet upplever att de är trygga och att deras förmåga inte ifrågasätts är det möjligen inte lika viktigt att på riktigt vara skicklig.

6.2 Spela med/ ej ifrågasätta

Y: Vad tror du skulle hända om du skulle erbjuda dig [att köra fyrhjulingen]?

Haha,jaa.. Bra fråga. Jag tror de skulle säga att jag inte skulle klara att köra upp den. Men samtidigt känns de så himla [öppna]... De skulle aldrig säga nej så, men de skulle säkert skämta om det.

Y: Tror du själv att det är nåt du skulle klara?

Ja, nog tror jag det. Jag tror inte jag skulle vara rädd för att försöka i alla fall.

(Emma)

Här återkommer jag till temat om maskiner. Även om Emma uttrycker att hon skulle kunna tänka sig att köra fyrhjulingen är det inget hon har tagit initiativ till. Mina andra informanter uttrycker sig liknande angående denna typ av situationer. Vad de gör när de väljer att förhålla sig passivt, det vill säga *inte* bryta mot normen om männen och maskinerna är att de utövar en praktik som reproducerar genusnormen och skapar en slags kvinnlig älgjaktspraktik som skiljer sig från den manliga. Här berättar Malin om hur hon i vardagen ibland upplever att hon inte riktigt blir tagen på allvar som jägare och hur hon bemöter det på ett liknande passivt sätt som i exemplet ovan:

Jag kan uppleva ibland att när folk kommer och hälsa på så frågar de ofta min sambo om hur hans jakthöst varit, hur hunden har gått och så. Jag har ju jagat längre men de frågar inte mig. De kanske känner honom bättre, men det är nog lite bakvänt också att fråga en kvinna om jakten.

Y: Vad gör du då, berättar du ändå?

Näe, jag fäster mig inte så himla mycket vid det, inte längre. Men jag blir glad när nån kommer och pratar med mig också om det.

(Malin)

En annan ej ifrågasättande strategi tillämpar Linda och Åsa när det handlar om rasternas samtalsämnen, som jag har behandlat tidigare. Trots att de stundtals upplever att samtalsämnena inte är särskilt intressanta uttrycker de inte att de gör något för att förändra denna praktik. De accepterar istället den rådande jargongen i jaktlaget för att passa in.

6.3 "Vi och dom" – särskiljande

På några plan har jag upptäckt att informanterna i sina berättelser framhäver kvinnor som bättre jägare än männen och som en grupp som kan bidra till att förbättra jägarkåren som helhet. Att framhäva kvinnor som *annorlunda* än männen kan ses som ett sätt att legitimera sitt inträde i jakten utan att behöva bryta mot genusnormer i stor utsträckning.

De parametrar som mina informanter använder sig av i sina jämförelser, såsom arbetsvilja, god jaktetik och mindre prestige, liknar de parametrar som Bye (2003) visar på att jägarna i hennes studie tar upp i särskiljandet mellan urbana och rurala jägare. Huruvida synen på vad som är en god jägare är något som mina informanter delar med de specifika manliga jaktkamraterna är ovisst.

Att kvinnor har bättre arbetsmoral och är mindre lata i jakten är något som främst Linda framhäver. Här berättar hon om en skjuten älg som de andra inte ville hämta för att den låg olägligt till. Hon och en kvinnlig jaktkamrat tog på sig arbetet och körde dit med fyrhjulingen för att hämta älgen.

Då sa jag till min kompis: "Nu skyndar vi oss så vi hinner före gubbarna!" Så det blev ju som lite sarkasm tillbaka över att de är så lata.

Att det existerar en norm om att älgjägare inte bör vara lata är något som jag kan hitta även i annan forskning om älgjakt (ex: Bye 2003; Ekman 1983). Lindas sätt att utöva praktiker för att leva upp till denna norm kan dels ses som en strategi att framhäva kvinnan som mindre lat än mannen och därmed förändra bilden av vem - mannen eller kvinnan - som är den gode jägaren. Det kan också ses som en del i strategin att motbevisa låga förväntningar.

Angående kvinnors annorlunda syn på jaktetik har de flesta av mina informanter uttryckt sig liknande. Så här säger till exempel Malin:

Jag upplever ju nu att [jakten] har blivit ganska tävlingsinriktad. Jag tycker inte det handlar om det, vem som skjuter mest. Utan om hur man är i skogen. Det är viktigt att visa respekt för djuren, de är vackra vilda djur som man ska ha stor respekt för.

Y: Upplever du ett fokus på resultat lika mycket hos dina jagande tjejkompisar?

Näe, det gör jag inte. [...] Jag vet inte... Vi har inte lika stort behov av att hävda oss.
Rent generellt. Att vara bäst eller hävda oss.

Detta anser jag går att återknyta till normen om kvinnan som den omhändertagande. Genom att använda sig av detta uttryck reproducerar informanterna den normen och särskiljer sig från männen. Istället för att framhäva de påstådda egenskaperna som något negativt för jaktsituationen, till exempel att kvinnorna är för blödiga för att kunna döda, lyfter de i detta sammanhang fram genuspraktiken som något som gör dem till vad de ser som bättre jägare. Att Malin uttrycker att hon inte tror att kvinnor har ett behov av att hävda sig i jakten kan också ses som något motsägelsefullt. Tidigare har hon (liksom de andra) uttryckt en vilja att ”visa framfötterna” eller ”visa att hon verkligen kan”. Troligen finns det alltså ett minst lika stort behov av att vara bäst eller hävda sig hos henne som hos hennes manliga jaktkamrater. Skillnaden är kanske bara att det tar sig uttryck i olika praktiker. När prestigen för männen, som kvinnorna uttrycker det, handlar om att inte missa skottillfällen och att lyckas fälla så många djur som möjligt handlar det för kvinnorna istället om att i andra moment visa sig kunniga och arbetsdugliga.

Att framhäva inträdet av kvinnor i jaktsfären som något positivt för hela jägarkåren kan ses som en del i strategin för att legitimera sig. Att samtliga jägare, män som kvinnor, vinner på en (könsmässigt) mer blandad jägarkår uttrycker alla mina informanter. Lenas utsaga, som får avsluta detta kapitel, kan ses som ett argument som kan användas för en jämn könsfördelning i fler sammanhang utöver jakten.

Y: Tror du kvinnorna påverkar de andra vad gäller jaktetiken?

- Ja det tror jag, vi är ju duktiga på att påtala det. “Men varför sköt du?”.

[...] Jag tror de tycker det är ganska roligt att det är kvinnor med, det blir som en annan jargong. Jag kan inte riktigt sätta fingret på det men jag tror det alltid är bättre att det är blandat.

7 Slutord

Att frågan om en jämställd jägarkår är viktig för landsbygden bekräftas i denna intervjuundersökning, bland annat för att samtliga av mina informanter uttrycker en kärlek till närområdet i sina berättelser om älgjakten. Därför håller jag det för troligt att jaktintresset har varit en bidragande orsak till att de bor kvar i kommunen.

Alla informanter har, i olika stor utsträckning, introducerats till älgjakt av en närstående person. Den jagande fadern har ofta en central betydelse. Föräldrarnas genuspraktiker, men även hur andra människor har talat om jakt, har påverkat hur kvinnorna i sin barndom såg på jaktens tillgänglighet. De flesta har inlett intresset tidigt i livet, vilket kan bekräfta att jakt är en aktivitet som man växer sig in i och inte enkelt tar sig in i som vuxen utan jaktbakgrund. Att den äldre generationens praktiker har så stor betydelse för ett inledande jaktintresse kan vara en möjlig förklaring till varför antalet jagande kvinnor fortfarande är litet. Det är främst den äldre generationen som behöver utöva den normbrytande praktiken för att introducera flickor (kvinnor) till jakt, vilket kan vara svårare än för den yngre generationen som kan sägas leva i ett nyare normsystem.

Mina informanter trivs i sina jaktlag. De uttrycker en passion för aktiviteten och upplever överlag inte att de stött på motstånd från andra älgjägare eller personer i sin omgivning. Kvinnornas olika erfarenheter från älgjakten skiljer sig på många sätt. Några gemensamma nämnare finns dock, till exempel att de alla ger uttryck för krockar mellan kvinnliga genusnormer och älgjakt som praktik. Att de som

kvinnor förväntas ha huvudansvar för eventuella barn är ett exempel på en sådan norm.

Bland de strategier jag har kunnat utläsa att kvinnorna tillämpar för att passa in i älgjaktlagen är motbevisning, passivitet och framhävnin g de tydligaste. Dock kan det antas att ju fler kvinnor som inträder i jaktsfären, desto mer kommer en genusnorm om kvinnor som icke-jägare att luckras upp och förändras vilket kräver färre strategier av kvinnorna.

Det har visat sig att informanterna i det stora hela uppfattar älgjakten som tillgänglig för dem. Dock finns det uppenbarligen, eftersom kvinnor är en minoritet i jaktlagen, fortfarande problem med att rekrytera kvinnor till jägarkåren. Ett narrativ om att det *inte* finns något som hindrar kvinnor att jaga kan ha uppmuntrande effekt men också bidra negativt till rekryteringen av kvinnor. Föreställningen av att kvinnor har samma möjlighet som män att utöva älgjakt, trots att bara 6 % av alla jägare är kvinnor, legitimerar en uppfattning om att kvinnor helt enkelt inte är intresserade eller på annat sätt lämpade för jakt. Det är därför, i det fortsatta arbetet för en jämställd jägarkår, av högsta vikt att belysa både de möjligheter och svårigheter som finns för kvinnor som vill jaga.

Källor och litteratur

- Brandth, B. & Haugen, M. S.** (2005). Doing Rural Masculinity – From Logging to Outfield Tourism. I: *Journal of Gender Studies* 14(1), 13–22.
- Butler, J** (1990). *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Bye, L. M.** (2003). Masculinity and rurality at play in stories about hunting. I: *Norwegian Journal of Geography* 57(3), 145–153.
- Christoffersson, S; Karlsson B; Bengtsson, G. & Mörner, T** (2010) *Jägarskolan: Allt du behöver veta för att ta jägarexamen*. Öster Malma: Svensk Jägareförbundets Förlag.
- Drugge, A.L.** (2000) Jakt och jägare i Sverige. I: Aléx P. & Hjelm J (red.) *Efter arbetet: Studier av svensk fritid*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekman A.K.** (1983). Det är för jaktens skull vi jagar och inte för köttets. I: Hjort A. (red.) *Svenska livsstilar: Om naturen som resurs och symbol*. Stockholm: Liber
- Ekman A.K. & Borgström, B.E.** (1992). *Lantbrukares villkor och värderingar*. ALA – Arbetsgruppen för lantbruk och samhälle, SLU, rapport nr. 3.
- Elvin-Nowak, Y. & Thomsson, H.** (2001). *Att göra kön: Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonnier Förlag.
- Frykman, J.** (1990). What People Do but Seldom Say. I: *Ethnologia Scandinavica*, 50 – 62
- Hertz, M. & Johansson T.** (2011). *Maskuliniteter: kritik, tendenser, trender*. Malmö: Liber.
- Hirdman, Y.** (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber
- Hylland-Eriksen, T.** (2000). *Små platser – stora frågor: En introduktion till socialantropologi*. Nora: Nya Doxa.
- Kjellson, A.** (2013) *Fakta om "Kvinnor i jakten"*. Opublicerat dokument. Svenska jägareförbundet.
- Kvale, S. & Brinkmann, S.** (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvande, E. & Rasmussen, B.** (1993). Organisationen en arena för olika uttryck av kvinnlighet och manlighet. I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (2), 49-55.
- Ljung M.** (2007). Feministisk teori. I: Månsson P. (red.) *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Nordstedts.

- Länsstyrelsen Västerbotten** (2013). *Jakttider för älgjakt inom Västerbottens län jaktåren 2013/14, 2104/15 och 2015/16*. (Beslut 218-3334-2013) Umeå: Länsstyrelsen.
- Naturvårdsverket** (2014-04-15). *Jaktkort och jägarexamen*.
<http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Jakt/Jaktkort-och-jagarexamen/> [2014-06-12]
- de los Reyes, P. & Mulinari D.** (2005). *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Liber: Malmö
- Sveriges Kommuner och Landsting.** (2010). *Kommungruppsindelning 2011 – definitioner*. Stockholm: Avdelningen för ekonomi och styrning, statistiksektionen.
- Teorell, J. & Svensson T.** (2007). *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Thurén, T.** (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Malmö: Liber
- Vetenskapsrådet** (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.